

Κείμενο Εργασίας No 29/2012

**Η Τουρκία ως Μοντέλο για τον Αραβικό Κόσμο:  
Μια Ρεαλιστική Προοπτική ή Απλώς Ευσεβής Πόθος;**

**Παντελής Τουλουμάκος**

**Πρόγραμμα Μεσανατολικών Σπουδών**

**Ιούνιος 2012**

Copyright © 2012

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Βασ. Σοφίας 49, 106 76 Αθήνα

Τηλ.: (+30) 210 7257110, Fax: (+30) 210 7257114, e-mail: [eliamep@eliamep.gr](mailto:eliamep@eliamep.gr)

url: [www.eliamep.gr](http://www.eliamep.gr)

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Κείμενο Εργασίας Νο 29/2012

Η Τουρκία ως Μοντέλο για τον Αραβικό Κόσμο:

Μια Ρεαλιστική Προοπτική ή Απλώς Ευσεβής Πόθος;

Παντελής Τουλουμάκος

---

*Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.*



**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ  
ΜΕΛΩΝ ΕΛΙΑΜΕΠ**

**Ζητήστε μας να σας ενημερώσουμε!**

**[members.eliamep@eliamep.gr](mailto:members.eliamep@eliamep.gr)**

**Τηλ. 210 7257110**

**Εδώ θα βρείτε το [Δελτίο Εγγραφής](#)**

## Σύντομο Βιογραφικό

Ο Παντελής Τουλουμάκος είναι ιστορικός, υποψήφιος διδάκτωρ του Τμήματος Τουρκικών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Ασχολείται με θέματα της σύγχρονης πολιτικής και κοινωνικής Ιστορίας της Τουρκίας, ενώ έχει επίσης μεταφράσει από τα Τουρκικά το βιβλίο του Şükrü Sina Gürel, *Οι Τουρκο - Ελληνικές σχέσεις 1821 - 1993*, (εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2008).

## Περίληψη

Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται η δυνατότητα της Τουρκίας να λειτουργήσει ως μοντέλο για τις χώρες της Αραβικής Άνοιξης. Οι υποστηρικτές της ιδέας αυτής προβάλλουν, μεταξύ άλλων, το επιχείρημα ότι η Τουρκία αποτελεί μία μουσουλμανική, κοσμική δημοκρατία με αναπτυσσόμενες οικονομικές δομές, που χαίρει της εκτίμησης του αραβικού κόσμου. Σύμφωνα με το συντάκτη της μελέτης, ωστόσο, εκτός των προβλημάτων που σχετίζονται με τον τρόπο εφαρμογής ενός τέτοιου μοντέλου, υπάρχουν προβλήματα που απορρέουν από την εσωτερική πολιτική και κοινωνική κατάσταση της Τουρκίας, καθώς και προβλήματα στις διεθνείς της σχέσεις• ως συνέπεια αυτών, η προοπτική να λειτουργήσει η Τουρκία ως τέτοιο μοντέλο πρέπει να θεωρηθεί πολύ περιορισμένη, και μόνο υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

## Λέξεις Κλειδιά

*Τουρκία, Νέο – Οθωμανισμός, Αραβική Άνοιξη, Μέση Ανατολή, AKP, Κουρδικό, Αρμενικό ζήτημα*

## **Η Τουρκία ως Μοντέλο για τον Αραβικό Κόσμο:**

### **Μια Ρεαλιστική Προοπτική ή Απλώς Ευσεβής Πόθος;**

Ως μουσουλμανική χώρα με σταθερά δυτικό προσανατολισμό στην εξωτερική της πολιτική, η Τουρκία ανέκαθεν προέβαλλε τον εαυτόν της ως μία εν δυνάμει γέφυρα ανάμεσα στην Ανατολή και στη Δύση, και ως σταυροδρόμι των πολιτισμών. Στο πλαίσιο αυτό, δεν πρέπει να θεωρείται παράδοξος ο ισχυρισμός - που υιοθετείται ολοένα και περισσότερο από πολιτικούς και διπλωματικούς κύκλους εντός και εκτός Τουρκίας - ότι η Τουρκία θα μπορούσε να λειτουργήσει ως μοντέλο<sup>1</sup> για τον εκδημοκρατισμό του αραβικού κόσμου. Από τουρκικής πλευράς, η ιδέα αυτή πρέπει να ενταχθεί στον ευρύτερο προσανατολισμό της νέο - οθωμανικής ιδεολογίας, και στην αναβάθμιση του τουρκικού γεωστρατηγικού ρόλου που αυτή πρεσβεύει. Παράλληλα, όμως, μία τέτοια προοπτική φαίνεται επωφελής και για τα δυτικά - κυρίως τα αμερικανικά - συμφέροντα: η συγκρότηση μουσουλμανικών κοσμικών δημοκρατιών στη Μέση Ανατολή, ακολουθώντας το μοντέλο μιας ισλαμικής χώρας - μέλους του NATO, θα μπορούσε να ενισχύσει σε σημαντικό βαθμό την πολιτική και διπλωματική σταθερότητα στην περιοχή<sup>2</sup>.

Ένα από τα βασικότερα επιχειρήματα υπέρ της ιδέας αυτής, είναι ότι το τουρκικό κράτος αποτελεί μία κοσμική, ισλαμική δημοκρατία, αποδεικνύοντας στην πράξη ότι είναι εφικτός ένας επιτυχής συνδυασμός της μουσουλμανικής θρησκείας με το δημοκρατικό πολίτευμα. Παρά το γεγονός ότι η μεταπολεμική Τουρκία έχει υποστεί τρία στρατιωτικά πραξικοπήματα - το 1960, το 1971 και το 1980 - εντούτοις επέστρεψε στη δημοκρατική τάξη. Εξάλλου, η άνοδος στην εξουσία του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Adalet ve Kalkinma Partisi - AKP), παρά τις αρχικές επιφυλάξεις, φάνηκε να ενσαρκώνει τον καλύτερο συνομιλητή για τα δυτικά κράτη: ένα μετριοπαθές ισλαμικό κόμμα, προσηλωμένο στις αρχές της κοσμικότητας και τα δημοκρατικά ιδεώδη. Οι ευρείες συνταγματικές και κοσμικές μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε το AKP από το 2002 και εξής, συνέβαλαν αποφασιστικά στον περαιτέρω εκδημοκρατισμό της Τουρκίας, ενισχύοντας τους υποστηρικτές της άποψης ότι η χώρα αυτή συνιστά παράγοντα περιφερειακής σταθερότητας.

Η οικονομική ανάπτυξη της Τουρκίας την τελευταία δεκαετία είναι επίσης ένα ισχυρό επιχειρήμα για τη δυνατότητά της να λειτουργήσει ως μοντέλο για τον αραβικό κόσμο. Τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η τουρκική οικονομία κατά τη δεκαετία του 1990, κορυφώθηκαν με τις δύο διαδοχικές οικονομικές κρίσεις, το Νοέμβριο του 2000 και το Φεβρουάριο του 2001· οι κρίσεις αυτές έφεραν την Τουρκία στα πρόθυρα της οικονομικής

---

<sup>1</sup> Εκτός από "μοντέλο", όπως θα δούμε και στη συνέχεια του άρθρου, η Τουρκία προβάλλεται επίσης από διάφορους κύκλους ως "πρότυπο", ως "παράδειγμα", ακόμα και ως "πηγή έμπνευσης". Αν και σε αρκετές περιπτώσεις, οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται στα άρθρα αυτά ως ταυτόσημοι, στην πραγματικότητα έχουν διαφορετικό περιεχόμενο και διαφορετική εμβέλεια. Για ευνόητους λόγους, στο παρόν άρθρο χρησιμοποιείται ο όρος "μοντέλο", με το εννοιολογικό περιεχόμενο που φέρει.

<sup>2</sup> Αναφορικά με το συσχετισμό των εσωτερικών πολιτικών δομών της Τουρκίας και της δυνατότητάς της να λειτουργήσει ως μοντέλο για τον αραβικό κόσμο, ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του Murat Aktaş για το θέμα αυτό. Ο Aktaş γράφει τα εξής: "Of course Turkey is not the most democratic and the most developed country of the world. This country which has also suffered from militarism, violations of human rights and corruption is still trying to cleanse itself from military influence on its civil life and politics. But Turkey is known as one of the most democratic countries in the Middle East and it has an obvious difference from other Muslim countries. It's an attractive and quite developed country compared with the other countries in the region. It has succeeded in bringing together eastern and western values and given birth to one of the most influential countries in the Middle East. Also, political Islam which faced heavy pressure of the army for years succeeded in combining Islam and democracy. Thus, it constitutes a good example for other Muslim countries in the region". Murat Aktaş, "Can Turkey Be a Role Model for the Muslim Countries?", *2nd International Conference on Humanities, Historical and Social Sciences*, vol. 17 (2011), σελ. 168.

κατάρρευσης, αναγκάζοντάς την να καταφύγει στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο<sup>3</sup>. Ως συνέπεια της οικονομικής πολιτικής που ακολούθησε ο Υπουργός Οικονομικών, Kemal Dervis το 2001 -και η οποία ακολουθήθηκε και από τη διάδοχη κυβέρνηση Erdoğan- η Τουρκία πέτυχε την εξυγίανση των οικονομικών της δομών και την επιστροφή της στο δρόμο της ανάπτυξης. Σε ό,τι αφορά την περιοχή της Μέσης Ανατολής, οι τουρκικές εξαγωγές διπλασιάστηκαν κατά την περίοδο 2002 - 2010, φτάνοντας το 20% των συνολικών εξαγωγών<sup>4</sup>.

Στη βελτίωση της αντίληψης για τις γεωστρατηγικές δυνατότητες της Τουρκίας πιθανότατα συνέβαλε και η απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να την αναγνωρίσει επισήμως, το 1999, ως υποψήφια προς ένταξη χώρα. Όντας μέλος αρκετών διεθνών οργανισμών - μεταξύ των οποίων, όπως έχει ήδη αναφερθεί, και το NATO - η Τουρκία απέκτησε επιπλέον θεσμική θωράκιση, καθώς και ένα ακόμα ισχυρό εφόδιο για την εικόνα που προωθεί ως ενδιάμεσος μεταξύ της χριστιανικής Δύσης και του μουσουλμανικού κόσμου. Τα στοιχεία αυτά - σε συνδυασμό με την εύρωστη οικονομία και τη δυτικού τύπου δημοκρατία της - οδηγούν κάποιους αναλυτές στο συμπέρασμα ότι ο ρόλος της Τουρκίας στην περιοχή είναι ιδιαίτερος σημαντικός για τις ΗΠΑ. Σύμφωνα με την αντίληψη αυτήν, η Τουρκία δύναται - εκτός των άλλων - να έχει εξισορροπητικό ρόλο ανάμεσα στο Ιράν και τις ΗΠΑ, γεγονός που την καθιστά αναγκαία για την αμερικανική εξωτερική πολιτική<sup>5</sup>.

Η εκτίμηση που απολαμβάνει η Τουρκία, ωστόσο, φαίνεται ότι δεν περιορίζεται μόνο στο δυτικό κόσμο. Σύμφωνα με δημοσκόπηση που πραγματοποιήθηκε σε 6 αραβικές χώρες (Αίγυπτος, Ιορδανία, Λίβανος, Σαουδική Αραβία, Συρία, Ιράκ) και στα παλαιστινιακά εδάφη το 2009, έδειξε ότι το 75% των ερωτηθέντων είχε θετική γνώμη για την Τουρκία· επιπλέον, το 61% θεωρούσε ότι η Τουρκία μπορούσε να χρησιμεύσει ως μοντέλο για τις χώρες της περιοχής. Σε νέα δημοσκόπηση που πραγματοποιήθηκε ένα χρόνο αργότερα, το ποσοστό αυτό αυξήθηκε κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες, φτάνοντας το 66%<sup>6</sup>. Η αντίληψη των μουσουλμανικών αυτών πληθυσμών δεν πρέπει να θεωρηθεί άσχετη με την ένταση που σημειώθηκε στις τουρκο - ισραηλινές διπλωματικές σχέσεις ήδη από το 2009 - και η οποία κλιμακώθηκε σε σημαντικό βαθμό, ως συνέπεια των συμβάντων στο τουρκικό πλοίο *Mavi Marmara*.

Ενδεικτικές της διαπίστωσης, ότι η ιδέα της Τουρκίας ως χώρας - μοντέλου για τις χώρες της Αραβικής Άνοιξης κερδίζει διαρκώς έδαφος, είναι δηλώσεις προσωπικοτήτων με διεθνές κύρος. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζει ο Tony Blair· σε δηλώσεις του στο τουρκικό κρατικό ραδιοτηλεοπτικό δίκτυο TRT, ο Blair υπεραμύνθηκε της προοπτικής αυτής για την Τουρκία, προβάλλοντας ως κύρια επιχειρήματα, αυτά για τα οποία έγινε λόγος παραπάνω<sup>7</sup>. Σε ανάλογο πλαίσιο έχουν τοποθετηθεί ο Πρέσβης του Πακιστάν στην Τουρκία, Muhammad Haroon Shaukat<sup>8</sup>, και ο Υπουργός Περιφερειακής Ανάπτυξης και Σχεδιασμού της Τυνησίας, Jamel-Eddine Gharbi<sup>9</sup>. Από τουρκικής πλευράς, ο Αντιπρόεδρος της τουρκικής κυβέρνησης, Bülent Arinç, δήλωσε ότι *“η Τουρκία, πολύ περισσότερο από μοντέλο, μπορεί να αποτελέσει πηγή έμπνευσης”*<sup>10</sup>.

Αν και σε θεωρητικό επίπεδο, η προβολή της Τουρκίας ως μοντέλου για τον ισλαμικό κόσμο είναι ελκυστική ως ιδέα, η προσπάθεια πρακτικής υλοποίησης της παρουσιάζει αρκετά

<sup>3</sup>Dilek Temiz and Aytaç Gökmen, “The 2000 - 2001 financial crisis in Turkey and the global economic crisis of 2008-2009: reasons and comparisons”, *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, Vol. 1, 2009, σελ. 2 - 3

<sup>4</sup>Aktaş, *Can Turkey Be a Role Model for the Muslim Countries?*, σελ. 166

<sup>5</sup>Rachelle G. Cohen, “Arab Spring’s Model is Turkey. Competing Interests in Nation’s Balance”, *Boston Herald.com*, 4/5/2012

<sup>6</sup>ό.π., σελ. 167

<sup>7</sup>“Blair: Turkey is a Role - Model for Arab Spring Countries”, *TRT World English*, 12/10 /2012

<sup>8</sup>“Turkey Serves as Role Model, Says Pakistan’s Ambassador”, *Today’s Zaman*, 19/3/2012. Ο Πακιστανός Πρέσβης σημείωνε, μεταξύ άλλων, ότι η αναπτυσσόμενη οικονομία της Τουρκίας είναι πηγή έμπνευσης για το Πακιστάν, καθώς και ότι το Πακιστάν προσπαθεί να μάθει από την πορεία ανάπτυξης της Τουρκίας.

<sup>9</sup>“Turkey, a Role Model for Us”, *Tunisian Minister*”, *TRT English*, 2/3/2012. Ο Τυνησίος Υπουργός προέβη στις δηλώσεις αυτές, κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στην Τουρκία, όπου είχε επαφές με στελέχη της τουρκικής κυβέρνησης.

<sup>10</sup>“Türkiye Model Değil, İlham Kaynağı”, *CNN Türk*, 8/2/2012

προβλήματα. Ενδεικτικό αυτής της διαπίστωσης, μεταξύ άλλων, είναι και το ότι στις περισσότερες των περιπτώσεων, οι υποστηρικτές της άποψης αυτής προβάλλουν κυρίως τα πλεονεκτήματα της Τουρκίας ως χώρας - μοντέλου, χωρίς να εστιάζουν στον τρόπο που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως τέτοια. Στην πραγματικότητα, μπορούμε να διακρίνουμε τρία είδη προβλημάτων:

- A) τα προβλήματα που σχετίζονται με τον τρόπο εφαρμογής ενός τέτοιου μοντέλου,
- B) προβλήματα που απορρέουν από την εσωτερική πολιτική και κοινωνική κατάσταση και
- Γ) προβλήματα στις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας.

### **A) προβλήματα που σχετίζονται με τον τρόπο εφαρμογής ενός τέτοιου μοντέλου**

Το πρώτο ουσιαστικό πρόβλημα αφορά στη δυνατότητα μιας «πολιτισμικής μεταμόσχευσης»: η Τουρκία είναι μεν ισλαμική χώρα, διαθέτει, όμως εντελώς διαφορετικό ιστορικό παρελθόν και πορεία σε σχέση με τις υπόλοιπες ισλαμικές χώρες. Οι σύγχρονες πολιτικές και κοινωνικές δομές έχουν σε μεγάλο βαθμό προκύψει ως προϊόν της πορείας αυτής· είναι, ωστόσο, εξαιρετικά αμφίβολο κατά πόσον θα μπορούσαν να μεταλαμπαδευθούν και να λειτουργήσουν επιτυχώς σε μία άλλη ισλαμική χώρα. Δεν πρέπει να λησμονείται, εξάλλου, ότι οι δομές της σύγχρονης Τουρκίας μεταβλήθηκαν σε μεγάλο βαθμό ως συνέπεια της ευρωπαϊκής της πορείας· ο βαθμιαίος εξευρωπαϊσμός της Τουρκίας, λοιπόν, είναι αποτέλεσμα ενός παράγοντα που απουσιάζει από τις υπόλοιπες ισλαμικές χώρες της μέσης Ανατολής. Παράλληλα, ακόμα και η ιδέα μιας «μεταμόσχευσης ιδεών» καθεαυτή είναι προβληματική· η ιστορική εμπειρία έχει αποδείξει ότι τέτοιου είδους προσπάθειες συνήθως αποτυγχάνουν, οξύνοντας περαιτέρω τα υπάρχοντα προβλήματα.

Ακόμα και αν τελικά γινόταν αποδεκτό το *τουρκικό μοντέλο* ως η κατάλληλη προοπτική για τις μουσουλμανικές χώρες, κάτι τέτοιο στην πράξη θα επεφύλασσε *de facto* έναν προνομιακό ρόλο για την Τουρκία επί των χωρών αυτών. Αυτός πιθανότατα είναι και ο λόγος που τουρκοί ακαδημαϊκοί, πολιτικοί και διπλωματικοί κύκλοι υποστηρίζουν με τόση ένταση την προοπτική αυτή· δεν είναι ωστόσο καθόλου βέβαιο ότι και οι υπήκοοι των χωρών αυτών θα υποδέχονταν με τον ίδιο ενθουσιασμό τόσο διευρυμένο ρόλο για την Τουρκία. Η Τουρκία μπορεί ενδεχομένως να φαίνεται ως ένα επιτυχημένο παράδειγμα για πολλούς Μουσουλμάνους· αυτό, όμως, δεν είναι επαρκές για να της επιτρέψει να λειτουργήσει ως δορυφόρος των αμερικανικών συμφερόντων στην ευρύτερη περιοχή.

### **B) προβλήματα που απορρέουν από την εσωτερική πολιτική και κοινωνική κατάσταση της Τουρκίας**

Ως βασική προϋπόθεση για να λειτουργήσει μία χώρα ως μοντέλο, είναι οι πολιτικές και κοινωνικές της δομές να λειτουργούν με πολύ ικανοποιητικό τρόπο, ενώ ταυτόχρονα, τα εκκρεμή της προβλήματα να μην επηρεάζουν αποφασιστικά τις θεσμικές της λειτουργίες. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, είναι δύσκολο να υποστηριχθεί ότι υφίσταται στη σημερινή Τουρκία. Αρκετοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι - παρά τις σημαντικές μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που έχουν καταβληθεί στον πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό τομέα - υπάρχουν αρκετά ακόμα που πρέπει να γίνουν ώστε η Τουρκία να συμβαδίσει πλήρως με τα ευρωπαϊκά δημοκρατικά πρότυπα. Μεταξύ άλλων, υποδεικνύουν προβλήματα στην ελευθερία της έκφρασης, επισημαίνοντας, επίσης, ότι η κυβέρνηση Erdoğan συχνά εμφανίζεται απρόθυμη - αν όχι εντελώς

αντίθετη - να προχωρήσει στην υλοποίηση των απαιτούμενων αλλαγών<sup>11</sup>.

Η κατάσταση αυτή επιδεινώνεται από το γεγονός ότι στο εσωτερικό της Τουρκίας παρατηρούνται κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές ζυμώσεις με ιδιαίτερη σημασία. Η αποτίναξη της άλλοτε ισχυρής επιρροής των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή της χώρας - που παρατηρείται με ολοένα μεγαλύτερη ένταση από την κυβέρνηση του ΑΚΡ, εξ αφορμής κυρίως της υπόθεσης Ergenekon - είναι μεν απαραίτητη προϋπόθεση για την εδραίωση των δημοκρατικών θεσμών στην Τουρκία· δεν είναι, ωστόσο, απαραίτητο ότι τα πράγματα θα οδηγηθούν προς αυτήν την κατεύθυνση. Έγκυροι αναλυτές υποστηρίζουν ότι η κυβέρνηση Erdoğan - μέσω της χειραγώγησης της Δικαιοσύνης - ενδιαφέρεται περισσότερο να σιγάσει τις αντιπολιτευόμενες φωνές, παρά να αποκαλύψει την αλήθεια<sup>12</sup>. Κάποιοι, μάλιστα, φτάνουν μέχρι του σημείου να υποστηρίξουν ότι το ΑΚΡ “έχει αντικαταστήσει τον στρατιωτικό αυταρχισμό με πολιτικό αυταρχισμό”<sup>13</sup>. Σε κάθε περίπτωση, η ρευστότητα που διακρίνεται στις σχέσεις της κυβέρνησης και των Ενόπλων Δυνάμεων, δίνει την εντύπωση ότι η Τουρκία βρίσκεται σε μία μεταβατική φάση, όσον αφορά τους δημοκρατικούς της θεσμούς. Παρ’όλα αυτά, και μόνο το ενδεχόμενο ύπαρξης δημοκρατικού ελλείμματος, καθιστά προβληματική την προβολή της Τουρκίας ως μοντέλο για τον αραβικό κόσμο.

Εκτός των τρεχουσών εξελίξεων, υπάρχουν και προβλήματα με μακροχρόνια διάρκεια· ένα από τα πιο σημαντικά, είναι αναμφισβήτητο το Κουρδικό πρόβλημα. Παρά τις κατά καιρούς διακηρύξεις και κάποιες ενέργειες εκ μέρους των τουρκικών κυβερνήσεων, μικρή σχετικά πρόοδος έχει σημειωθεί στο θέμα αυτό<sup>14</sup> - που αποτελεί εδώ και δεκαετίες ανοικτή πληγή για τη χώρα, έχοντας κοστίζει τη ζωή σε χιλιάδες ανθρώπους και των δύο αντιμαχόμενων πλευρών. Στο βαθμό που το Κουρδικό πρόβλημα παραμένει στις σημερινές του διαστάσεις, συνιστά μείζονα ανασταλτικό παράγοντα στις προσπάθειες της Τουρκίας να εμφανισθεί ως επίδοξο μοντέλο για τον ισλαμικό κόσμο.

## Γ) προβλήματα στις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας

Η αδυναμία της Τουρκίας να λειτουργήσει ως μοντέλο για τον αραβικό κόσμο, είναι συνέπεια και των προβλημάτων που αντιμετωπίζει στις διεθνείς της σχέσεις. Στην πραγματικότητα, μπορούμε να διακρίνουμε δύο είδη τέτοιων προβλημάτων· αφενός, τα πάγια προβλήματα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, και αφετέρου, τα προβλήματα που έχουν προκύψει από την άσκηση της νέο - οθωμανικής εξωτερικής πολιτικής.

<sup>11</sup>Eldar Mamedov & Viktor Makarov, “Turkish Model for the Arab World?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 10 - Num. 2, σελ. 43 - 47. Οι συγγραφείς τελειώνουν, μάλιστα, το άρθρο τους σημειώνοντας τα εξής: “For all its shortcomings, Turkey’s experience can serve as an example of ongoing democratic transformation in a Muslim society. However, as the situation with the freedom of expression shows, democratic transformation is far from complete and its outcome is still open. It remains to be seen whether Turkey will indeed become a model democracy others, notably Arab countries will want to emulate. The pro - democracy activists in the Arab countries may soon discover that the actual state of the “Turkish model” today is rather different from what they aspired for”, ό.π., σελ. 47.

<sup>12</sup> Gareth Jenkins, “The Fading Masquerade: Ergenekon and the Politics of Justice in Turkey”, *Turkey Analyst*, Vol. 4 - No. 7, 4 April 2011 ([www.turkeyanalyst.org](http://www.turkeyanalyst.org)). Βλ. Επίσης και Dani Rodrik, “Ergenekon and Sledgehammer: Building or Undermining the Rule of Law?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 10 - Num. 1, σελ. 100 - 109. Στο συγκεκριμένο άρθρο, αναφέρεται - σε υποσημείωση - ότι οRodrik, εκτός από Καθηγητής στοHarvard είναι και συγγενής εξ αγχιστείας με τον Çetin Doğan, έναν από τους εναγόμενους για τη υπόθεση “Βαριοπούλα” (Balyoz)-σε κάθε περίπτωση, πάντως, οι απόψεις του είναι καλά τεκμηριωμένες.

<sup>13</sup>James Dorsey, “Change in the Middle East Puts Turkey in the Eye of the Storm”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 9 - Num. 4, σελ. 50

<sup>14</sup>Για το θέμα αυτό, βλ. Ekrem Eddy Güzeldere, “Was There, Is There, Will There Be a Kurdish Plan?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 7 - Num. 1, σελ. 99 - 110. Ο Güzeldere επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι η επίλυση του Κουρδικού προβλήματος έχει ως προϋπόθεση τη συναίνεση της ηγεσίας των τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων.

Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται το Κυπριακό και το Αρμενικό ζήτημα. Ως αποτέλεσμα της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974, η Τουρκία διατηρεί στρατό κατοχής σε εδάφη που σήμερα αποτελούν εδάφη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το γεγονός αυτό - και μάλιστα για μία χώρα που βρίσκεται σε διαπραγματεύσεις με την ΕΕ, με τελικό σκοπό την πλήρη εισδοχή της σε αυτήν - κλονίζει σε σημαντικό βαθμό τη διεθνή εικόνα της Τουρκίας.

Το Αρμενικό ζήτημα είναι ένα ακόμα τέτοιο πρόβλημα· η σφαγή εκατοντάδων χιλιάδων οθωμανών υπηκόων αρμενικής καταγωγής κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου εκ μέρους των οθωμανικών αρχών, εξακολουθεί να δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας. Η τουρκική πλευρά αρνείται τον ισχυρισμό ότι υπήρξε οργανωμένο σχέδιο εξόντωσης των πληθυσμών αυτών - και πολύ περισσότερο το ενδεχόμενο διάπραξης γενοκτονίας εκ μέρους των οθωμανών κυβερνήσεων. Πέραν των διμερών της σχέσεων με την Αρμενία, προβλήματα δημιουργούνται στις σχέσεις της Τουρκίας με οποιοδήποτε κράτος επιχειρεί να αναγνωρίσει επισήμως την αρμενική γενοκτονία. Η πρόσφατη όξυνση στις διπλωματικές σχέσεις της Γαλλίας με την Τουρκία - εξ αφορμής της πρόθεσης της κυβέρνησης Sarkozy να ποινικοποιήσει την άρνηση της γενοκτονίας - είναι απλώς μία από τις τελευταίες εξελίξεις, σε ένα θέμα που αποτελεί πάγιο πρόβλημα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.

Η νέο - οθωμανική ιδεολογία διεύρυνε σημαντικά το πεδίο άσκησης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής· παράλληλα, όμως έφερε την Τουρκία αντιμέτωπη με νέα προβλήματα. Η προσπάθεια ενεργού ανάμειξης της Άγκυρας στα διεθνή προβλήματα της Μέσης Ανατολής - έστω και με διαμεσολαβητικό ρόλο - κατέστησε πιο έντονα αισθητή μία από τις θεμελιώδεις πραγματικότητες της περιοχής: η Μέση Ανατολή συνιστά ένα μείγμα σύνθετων προβλημάτων, για την επίλυση των οποίων, οι ιδιότητες της Τουρκίας - ως μιας μουσουλμανικής, κοσμικής δημοκρατίας - δεν επαρκούν. Ακόμα χειρότερα, η νέο - οθωμανική τακτική των “μηδενικών προβλημάτων” με τις γειτονικές χώρες επίσης φαίνεται δύσκολο να εφαρμοσθεί. Τουναντίον, η ένταση στις τουρκο - ισραηλινές διπλωματικές σχέσεις, μπορεί μιν να αναβάθμισε την εικόνα της Τουρκίας στον αραβικό κόσμο, δημιούργησε παράλληλα, όμως, ρήξη με έναν παραδοσιακό σύμμαχο της Τουρκίας και πολύ σημαντικό γεωστρατηγικό παίχτη στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής<sup>15</sup>.

## **Μερικά ενδεικτικά συμπεράσματα**

Η Τουρκία πιθανόν να βρίσκεται εγγύτερα, από οποιαδήποτε άλλη μουσουλμανική χώρα, στο μοντέλο μιας ισλαμικής δημοκρατίας που προκρίνει ο δυτικός κόσμος· αυτό, ωστόσο, δε σημαίνει ότι δεν πρέπει να γίνουν αρκετά βήματα ακόμα, προκειμένου να ικανοποιήσει πλήρως τα δυτικά κριτήρια.

Ως εκ τούτου, πρέπει μάλλον να θεωρηθεί πολύ δύσκολο η Τουρκία να καταστεί μοντέλο για τις χώρες της Αραβικής Άνοιξης. Αυτό, ωστόσο, δε σημαίνει ότι δεν έχει θεωρητικά τη δυνατότητα να επηρεάσει θετικά τις μουσουλμανικές χώρες της Μέσης Ανατολής - κάτι που αναπόφευκτα θα λειτουργούσε καταλυτικά για την επέκταση της γεωστρατηγικής της ισχύος. Η Τουρκία διαθέτει σαφώς τις δημοκρατικότερες πολιτικές και κοινωνικές δομές από οποιοδήποτε άλλο μουσουλμανικό κράτος της περιοχής· εξάλλου, η μακροχρόνια αρμονική συνεργασία και οι δεσμοί της με τις δυτικές χώρες συνιστούν ένα επιπλέον πλεονέκτημα. Τα στοιχεία αυτά, σε συνδυασμό με την οικονομική της ανάπτυξη και τον εξωστρεφή προσανατολισμό της νέο - οθωμανικής ιδεολογίας, μπορούν να διευρύνουν την εμβέλεια της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στο μουσουλμανικό κόσμο. Αυτό, πρακτικά, σημαίνει ότι η Τουρκία θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως μοντέλο για τις χώρες της Αραβικής Άνοιξης, αλλά σε πολύ συγκεκριμένους

<sup>15</sup> Σχετικά με τις δυσκολίες που έχει η Τουρκία να λειτουργήσει ως μοντέλο για τον αραβικό κόσμο, έντονες αντιρρήσεις εκφράζονται ενίοτε και από τούρκους αναλυτές. Για μία τέτοια προσέγγιση, βλ. το άρθρο του δημοσιογράφου Yusuf Kanli, “Role Model Turkey”, *Hürriyet Daily News*, 10/6/2011



τομείς και μόνο υπό προϋποθέσεις<sup>16</sup>.

Για να υιοθετήσει έναν τέτοιο ρόλο η Τουρκία, ωστόσο, πρέπει να επιδιώξει την εκπλήρωση και άλλων στόχων. Στο εσωτερικό της χώρας, ο πλήρης εκδημοκρατισμός των πολιτικών και κοινωνικών της δομών είναι απαραίτητη προϋπόθεση, ενώ στο πεδίο της διεθνούς διπλωματίας, η οικοδόμηση καλών σχέσεων με τα κράτη της ευρύτερης περιοχής παραμένει ένα βασικό ζητούμενο. Υπό αυτήν την έννοια, η πολιτική των “μηδενικών προβλημάτων” με τις γειτονικές χώρες της παραμένει θεμελιώδης στόχος της τουρκικής διπλωματίας.

Πέραν αυτών, δεν πρέπει να λησμονείται ότι αυτού του είδους η προοπτική είναι αναγκαστικά μακροπρόθεσμη· αυτό σημαίνει ότι, εκτός από τα εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα που ήδη έχει, η τουρκική διπλωματία καλείται να ανταπεξέλθει με επιτυχία - και για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα - στις προκλήσεις ενός διαρκώς μεταβαλλόμενου διεθνούς περιβάλλοντος, σε μία τόσο ευαίσθητη περιοχή, όπως η Μέση Ανατολή. Αν και μέχρι στιγμής η νέο - οθωμανική πολιτική έχει επιφέρει κάποια γενικότερα οφέλη στην τουρκική εξωτερική πολιτική, δεν είναι βέβαιον ότι θα καταφέρει να εκπληρώσει τόσο απαιτητικούς σκοπούς.

---

<sup>16</sup>Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας και κύριου εισηγητή της νέο - οθωμανικής ιδεολογίας, Ahmet Davutoğlu. Αντίθετα με αυτό που θα ανέμενε κάποιος, ο Davutoğlu αρνείται την ιδέα ότι η Τουρκία μπορεί να αποτελέσει μοντέλο για τον αραβικό κόσμο, υποστηρίζοντας, ωστόσο, ότι η Τουρκία θα μπορούσε να βοηθήσει στον εκδημοκρατισμό των αραβικών χωρών. Σε συνέντευξη που παραχώρησε στην αιγυπτιακή εφημερίδα *AUC Review*, ρωτήθηκε από το δημοσιογράφο αν η Τουρκία μπορεί να αποτελέσει μοντέλο για τον εκδημοκρατισμό της Αιγύπτου. Μεταξύ άλλων, ο Davutoğlu ανέφερε τα εξής: “Each and every country has its own unique characteristics shaped by its own unique historical and sociopolitical background. Therefore, as Turkey we do not want to present ourselves, nor to be seen, as a role model. It took years of democratic experimentation for Turkey to arrive at the current stage. Moreover, Turkish democratic experience is not merely about the evolution of civilian-military relations, but of an all-encompassing nature affecting the society across the board. I think, this aspect of the Turkish experience and its ability to prove the compatibility of democracy and secularism with a predominantly Muslim society could constitute an inspiration for the regional countries under transition, including Egypt. If needed, Turkey remains ready to share her own democratic experience with all interested countries”. *Interview by Mr. Ahmet Davutoğlu published in AUC Cairo Review (Egypt) on 12 March 2012* (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, [http://www.mfa.gov.tr/interview-by-mr\\_-ahmet-davuto%C4%9Flu-published-in-auc-cairo-review-\\_egypt\\_-on-12-march-2012.en.mfa](http://www.mfa.gov.tr/interview-by-mr_-ahmet-davuto%C4%9Flu-published-in-auc-cairo-review-_egypt_-on-12-march-2012.en.mfa))

Το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ) ιδρύθηκε το 1988 και λειτουργεί ως ένα ανεξάρτητο, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ερευνητικό και επιμορφωτικό ίδρυμα. Μέσω του πολυετούς έργου του έχει αναδειχθεί σε σημαντικό φορέα πληροφόρησης, μελέτης και σχεδιασμού θεμάτων εξωτερικής πολιτικής, και θεωρείται ένα από τα πιο έγκριτα σε διεθνές επίπεδο κέντρα μελετών της Ελλάδας στον τομέα των Ευρωπαϊκών υποθέσεων και των διεθνών σχέσεων.

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν εκφράζει, ούτε εκπροσωπεί συγκεκριμένες πολιτικές απόψεις. Επιχειρεί μόνο να λειτουργήσει ως θήμα ελεύθερου διαλόγου και ως κέντρο παραγωγής και ανταλλαγής ιδεών.

*The HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN AND FOREIGN POLICY (ELIAMEP) was founded in 1988 and operates as an independent, non-profit, policy-oriented research and training institute. It functions as a forum of debate on international issues, as an information centre, as well as a point of contact for experts and policymakers. Over the years, ELIAMEP has developed into an influential think-tank on foreign policy and international relations issues.*

*ELIAMEP neither expresses, nor represents, any specific political party view. It is only devoted to the right of free and well-documented discourse.*